

Abasár

Település
Arculati
Kézikönyv
2017

Abasár címerét Papp Géza apátplébános tervezte 1983-ban. A napkorong a közösség kabar eredetére utal, illetve a település eredeti neve, a „Saár” kabar eredetű szó jelentése fény, ragyogás, fehér. A napkorongban látható Abasár pecsétje, melyen a három torony Abasár 3 monostorát – a Petermáli, a Boltetői monostort és a Plébánia templomot – jelképezi. Az eredeti pecsétben a tornyok között a JESUS szó betűi olvashatóak.

Tartalom

6	Karakterhatározó	54	Általános építészeti útmutató
	Kőtenger		Telepítés
	Abasár-Hajcsánkő		Terepalakítás
	Abasár-Rónyabérc		Tömegalakítás, épületmagasság
	Szőlőtermesztés		Tetőforma, tetőhajlás
	Aba Sámuel		Anyaghasználat
	Szent Péter és Pál		Ajtók, ablakok
	plébániatemplom		Kerítések
	Aba Sámuel nemzetségfői központ		Utcák, terek
	- ásások		
	A „Pétermály” kápolna	66	Fejlesztések –
	maradványai		Mátra projektek
	Szent Anna kápolna		
	Szent János kápolna		Aba Sámuel történelmi park
	Bolt-tető alatti pincevilág		és látogatóközpont
	Pincesor		Zarándokszállás és középkori
	Kővágói pincesor		településtörténeti bemutatópark
	Népi építészet		Vadaskert és a Kőtenger
	Abasári malmok		
50	Településképi szempontból meghatározó területek Abasáron	74	Melléklet – Jó példák

Karakterhatározó

A Dobogó-hegy sziklás nyugati lejtőjéről megközelítve a területen található Serpenyő-völgyet, már távolról az a látszat, mintha a völgy alján valamilyen épített kőfalat emeltek volna.

A völgy fenekét 80–120 m szélesen hatalmas, igen változatos méretű és alakú, alig koptatott kőtömbök halmaza tölti ki. E völgykitöltő kőtenger valaha a völgy teljes hosszában egységes, összefüggő sávot képezett. A peremek irányából a növényzet igen lassan, de fokozatosan előretör, s ma már hatalmas szigetszerű foltokra tagolja azt. A kőtenger teljes hossza 1100–1200 méter.

A völgytalpi helyzetű kőtenger választ ad a Serpenyő-völgy sajátos kifejlődésére, arra, hogy a szomszédos völgyekhez hasonlóan miért nem vált mély eróziós völgygé. Az egykori fiatal vulkanikus Mátra völgyhálózata korántsem azonos a hegység mai völgyhálózatával. A vulkanizmus utáni tektonikus mozgások új törésvonalok kijelölésével megszabták a jelenlegi völgyhálózat helyét. A Serpenyő-völgy csapásiránya is közel megegyezik a szomszédos eróziós völgyek É–D-i csapásirányával, így beleilleszkedik azoknak fiatalabb törésvonalak

megszabta rendszerébe. A völgytől keletre uralkodó vulkáni törmelékanyag, mely ha iszapfolyásból származott, abból könnyen elszállíthatott a vulkáni poranyag. Az egykori iszaplavina nagyobb kőtömbjei visszamaradván fokozatosan elfoglalhatták és kitölthették a törésvonalon lassan kialakuló völgytalpat, de a továbbiakban gátolták annak mélyülését.

A Serpenyő-völgyben, mely minden támadás ellen tökéletes, természetes akadályt képezett járhatatlan kőtengerével, emberi alkotásokkal találkozhatunk. A szivárgó vizekbe mélyített rakott kút, kis kőkunyhók alapfalai, előttük faragott kövek jelentik az egykor itt élők tárgyi nyomait. Talán az ő emléküket a Serpenyő-völgy kőtengerében található, feltűnően szabályos és jobban kiemelkedő kőtömb, bal oldalán kisebb, lyukas kővel. Talán az itt élők rejtett kultikus helyeként szolgált.

A Serpenyő-völgyben található kőtenger Közép-Európában egyedülálló a kialakulása miatt. A Tatár-mező megmaradt északi része, bontatlan, durva anyagból felépülő hordalékkúpja országos ritkaság, a középhegység előteri hordalékkúpjainak leglátványosabb iskolapéldája.

forrás: Csapó Tamás: A mátrai Serpenyő-völgy és környéke

Első ízben Hanák Kolos említi, hogy a Hajnácskőn „kézi gabona-örlőket” találni, de a sáncokról nem tesz említést. Bartalos Gyula már „két kőkerítéssel” körülvett „győrvárat” említ és a belső vár hozzávetőleges méretét is megadja lépésben. Pásztor József a követ kezöket írja: „Tetején nagy terméskődarabok vannak felállítva, részint egymásra rakva.

Emberi kéz műve, de eredeti célját meghatározni nem lehet”. A z egy évvel később meg jelent mátrai útikalauz felhívja a figyelmet a Hajnácskő trachit-kúpjára, a sziklákról rajzot is közöl, de a sáncokat nem említi. Pásztor későbbi összefoglaló munkájában már csak a várak felsorolásában szerepel a Hajnácskő. Két újabb útikalauz is megemlíti. Dénes József röviden leírta a sáncokat, kapukat és a méreteket is megadta, régészeti leletet nem talált. Az 1991. évi felmérésben Skerletz Iván is résztvett.

A Kékes csúcsától hosszan lenyúló déli, széles lejtőből dél-délkeletre 3,5 km-re szakad ki a Hajnácskő különálló gerince. Az összekeskenyedő nyeregből 4-5 méterre kiemelkedő, természetes eredetű, alig 5-6 m széles, keskeny sziklafokkal kezdődik, majd déli irányban fokozatosan kiszélesedik. Tőle nyugatra közvetlenül mellette van a Rónyakő-gerinc, melytől a mély Tekeres-völgy választja el.

A Hajnácskő-gerinc nyugati és keleti oldala egyaránt rendkívül meredek, sziklás, több helyen szakadékos. Ezért ezeken az oldalakon nem volt szükség sáncra. Az első kőszáncot az északi, keskeny sziklafoktól délre 160 méterre találjuk, amely kelet-nyugat irányban zárja le a gerincet, árok nélkül. A sánc hossza 70 m, szélessége 5 m, magassága helyenként eléri a 2 métert. A gerinc közepén 3 m széles kapunyílás szakítja meg. Ettől keletre, 17 m-re kb. fél méter szélességben a sánc felső részéből kövek hiányoznak, mintegy keskeny átjárót képezve, de ez bizonyára újkori bolygatás.

E felső vár nyugati oldalán egy rövid, 25 méteres szakaszon is találunk sáncot, de alig 2 m széles, magassága a fél métert sem éri el, külső oldala egybeolvad a kőgörgetes meredekkel. A felső vár legmagasabb részén természetes eredetű sziklacsoport emelkedik ki, Pásztor József említett leírása valószínűleg erre vonatkozik. A felső vár hossza 160, legnagyobb szélessége a déli végében 75 méter.

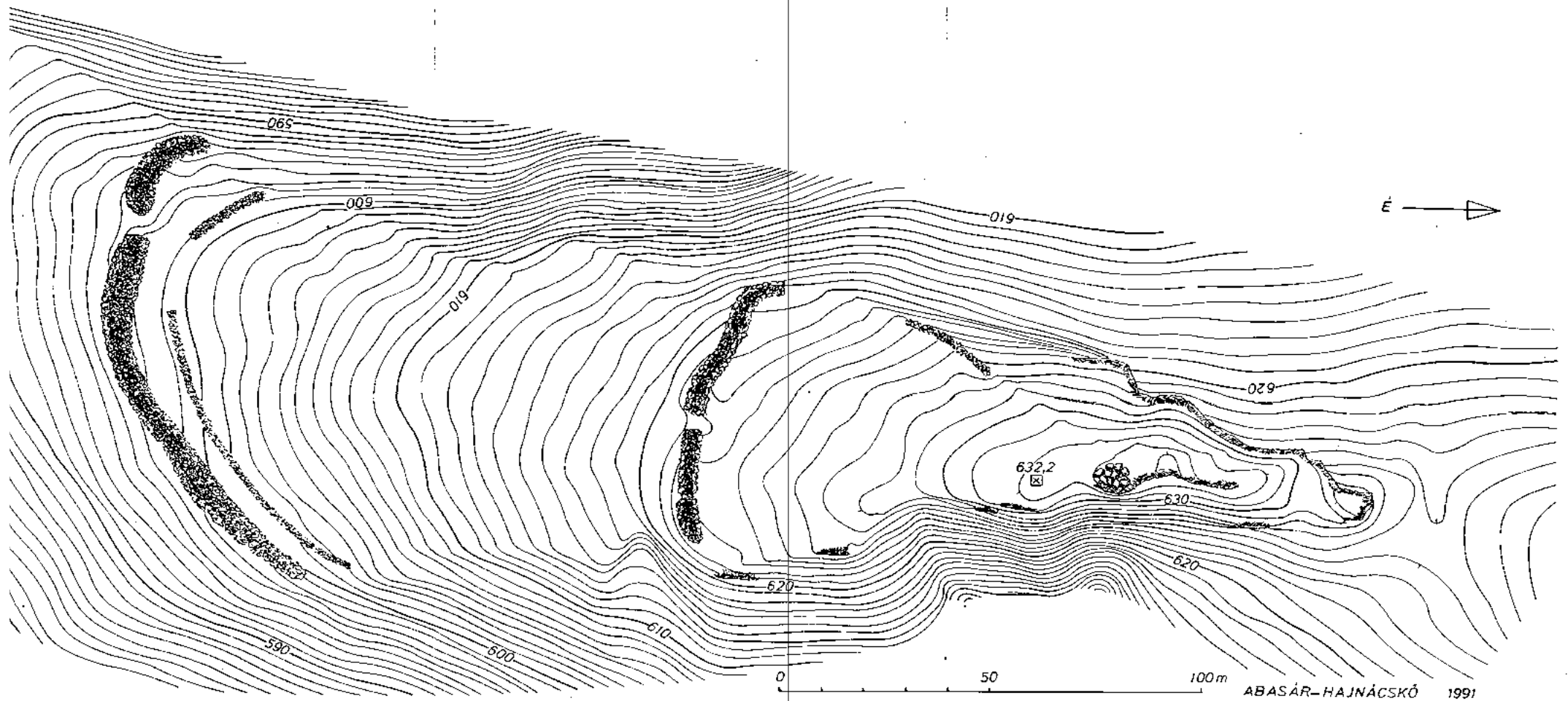
A sánctól tovább déli irányban 140 méterre húzódik az alsó várat lezáró kőszánc, amely a két meredek hegyoldalt nagy ívben köti össze, ugyancsak árok nélkül. Hossza 145, szélessége 6-7 m, magassága itt is eléri helyenként a 2 métert. A gerinc nyugati széléhez közel 5 m széles kapunyílás szakítja meg.

Ezt az alsó sáncot a belső oldalon alacsony kősor kíséri, a nyugati oldalon 12-17 méterre, a keleti oldalon azonban alig 5 méternyire. A rövidebb, nyugati szakaszon a szélessége mindössze 3 m és magassága nem éri el a fél métert. A kapunyílásnak megfelelően ez is megszakad, de annál sokkal szélesebben, 20 m hosszan teljesen hiányzik. A hosszabb, keleti szakasz már alig 2 m szélességben követhető, egyre kevesebb kőből áll, de egészen a keleti meredek oldalig tart. Ennek a kőornak a rendeltetése kérdéses, de aligha tekinthető a mellette húzódó tekintélyes kőszánc belső védelmi vonalának. Az alsó vár hossza 140, leg nagyobb szélessége 105 m. A hegytető felső, sziklás része jól áttekinthető, füves, az alsó várat részben ritka erdő fedi. Régészeti leletet nem ismerünk e területről. A Kandra Kabos által említett örlőkőveket nem ismerjük. A Hajnácskő magas fekvése és a sáncvár viszonylag nagy kiterjedése alapján itt is a késő bronzkor jöhet számításba.

A sáncok teljesen épnek mondhatók. Újkori kőbányának nem használták, mert a kő elszállítása a meredek hegyoldal és a mai települések nagy távolsága miatt nehéz lett volna.

Ezzel ellentétben, mint a továbbiakban látni fogjuk, a jobban megközelíthető Rónyabérc sáncait a közép- és újkorban kőbányának használták.

forrás: Dénes József-Novák Gyula: Őskori várak a Mátrában (Mátrai tanulmányok 1995)

Elsőnek Bartalos Gyula említi ezt a hegyet, mint „ősvárat”, melyet „négyzeres vonalban sziklák és kőrákások kerítenek.” A „gyűrűn belül” két bő forrást is említ. A kőszáncokat, melyeket „kőrákások”-ként ismertet, helyesen ismerte fel. Azonban az általa említett „négy szeres vonal” a sziklára vonatkozik, amelyek több helyen valóban „vonalban” húzódnak, de természetes eredetűek. Közülük legfeljebb a legkülső jelentette a védelmi vonalat ott, ahol nincs sánc. Ezt az őskori telepet egy, nem pedig négy sánc- illetve sziklavonal zárja körül. Pásztor József csak röviden említi, hogy „a szélén sáncszerű vonalakat képeznek a nagy szikladarabok”. Még további két említését ismerjük, de mindkettő közelebbi adatokat nélkülöz, utóbbi a török időből származtatja. Dénes József a felső sáncot járta be, régészeti leletet nem talált, de a sáncvárat már az őskorba helyezte.

A sáncvár alsó része Abasártól északra 3 km-re van. A Kékes hosszan lenyúló, déli, széles lejtőjéből, a csúcstól kb. 4 km-re, különálló hegygerinc szakad ki, a Rónya-gerinc (vagy Rónya-hegy). Keleti oldalát a Tekeres-völgy sziklás, igen meredek oldala határolja. Nyugat felé csak a déli végét határolja az előzőhöz hasonló hegyoldal, felső része azonban össze olvad a nyugat felé eső oldalgerinccel. Észak felé, a Kékes irányában széles, szintkülönbséggel alig kimutatható nyereg zárja le. A sáncvár az egész, déli irányban lejtő, széles hegygerincet magába foglalja. Mivel a keleti és nyugati oldal nagy része sziklás-szakadékos hegyoldallal határolt, ezeken a részeken nem volt szükség a sáncot körbeépíteni. Két nagy, de egymással közvetlenül össze nem függő sáncvonal van, a felső (északi-északnyugati) és az alsó (déli-délkeleti). Árok egyik mellett sincs.

A terület északi végében, a széles nyereg felett kezdődik a felső kőszánc. A meredek keleti oldaltól kiindulva 75 m után széles kapunyílás szakítja meg. Ennek délnyugati oldalán kétrészes, újkori kőház romjai vannak. Szemmel láthatóan az őskori kőszánc köveiből épült. Valószínű, hogy a kapunyílás azért ilyen szokatlanul széles, mert a köveket onnan hordták el a házépítéshez. A kapunyílás jelenleg 17 m széles.

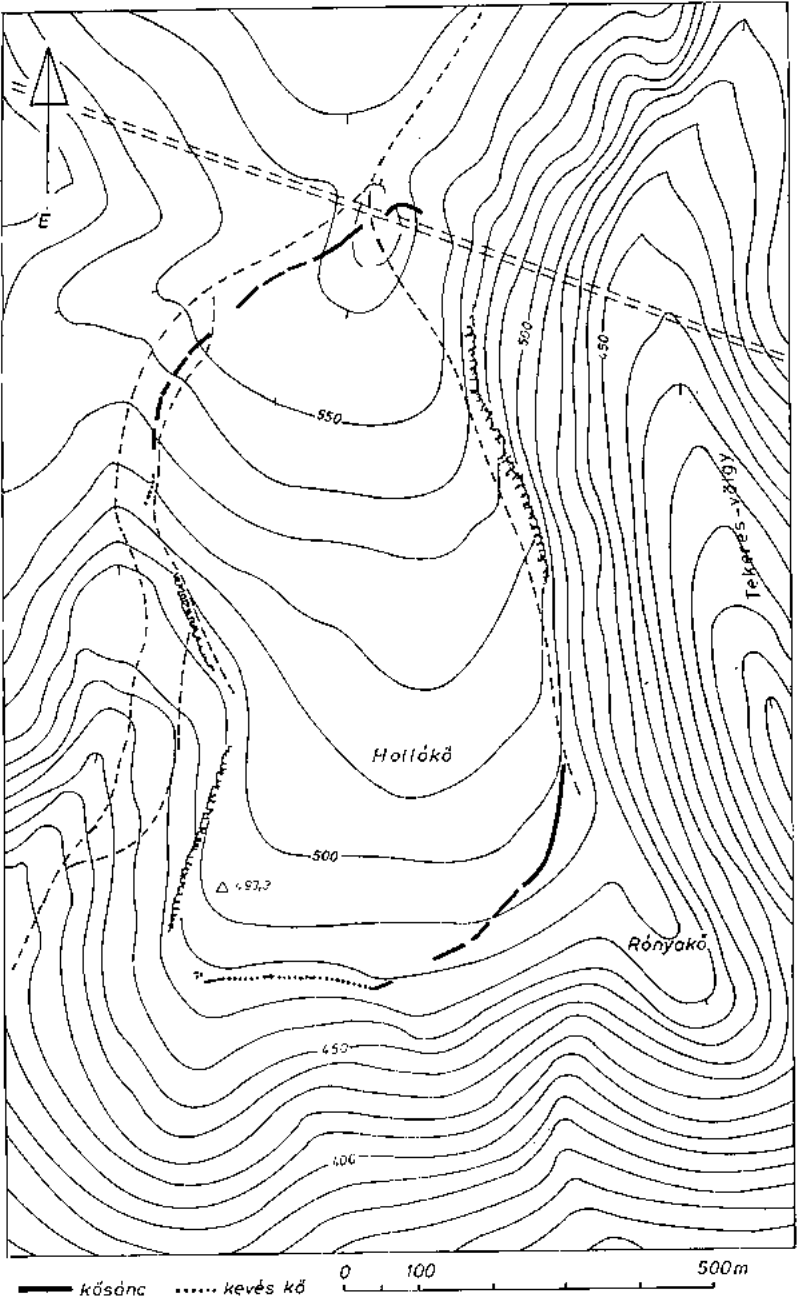
Ettől kezdve a kőszánc jól követhető délnyugat, majd dél irányába, az egykori telep nyugati szélén. E felső sánc hossza, a kapunyílastól számítva 540 m. Közben

azonban kisebb- nagyobb szakaszokon 4-15, egy helyen pedig 50 m hosszan teljesen hiányoznak a kövek, a sáncnak nyoma sincs. Déli végén közel 40 m hosszan ismét nem találjuk a sáncot, majd 50 m hosszan szétszórt kövek jelzik a sánc vonalát. Ezután déli irányban rendkívül meredek, többnyire sziklás hegyoldal következik, ahol már nem volt szükség mesterséges védő vonalra. Ilyennek legalábbis a felszínen nincs nyoma, esetleges kerítés, cölöpsor csak ásatás révén kerülhet elő. A felső kőszánc szélessége 5-6 m. Elég szétnak látszik, de magassága néhol eléri az 1-1,5 métert.

A felső sánc déli végétől déli irányban kb. 635 métert haladunk lefelé a meredek, sziklás hegyoldal felett, amikor az alsó sáncot érjük el. Ez a sánc kelet irányában húzódik, de nehezen követhető, mert rövid, aránylag ép rész után csak kevés szétszórt kő jelzi az irányát. Több mint 200 m után érünk el egy rövid, ívben görbülő ép részhez, majd 70 m hosszan ismét teljesen hiányzik. Ezután azonban impozáns, ép kőszáncot kísérelhetünk végig, további 350 m hosszan, míg ki nem érünk a sziklás, igen meredek keleti oldalhoz. Innen ismét nem volt szükség sáncra északi irányban. Az alsó sánc teljes hossza, a hiányzó részekkel együtt kb 620 m. A keleti oldal ép sáncának szélessége 6 m körüli, magassága néhol eléri a 2 métert. Mindkét sánc hiányos részeiből bizonyára az újkorban hordták el a köveket. A legjobban mutatja ezt az alsó sánc, annak is a legalsó része, ahol az alatta lejtő oldalon könnyebben lehetett leszállítani a követ Abasár felé. A keleti oldalról ez már nehézségbe ütközött volna, ezért maradt meg ott épen a sánc. A felső sánc hiányzó szakaszai mellett ma is kocsút vezet, tehát ott is adva volt a lehetőség a kő leszállítására.

A sáncvár területe részben bokros erdővel fedett, de a nyugati és déli része nagyobbára jól áttekinthető, füves tisztás. Régészeti leletet nem ismerünk innen. A Rónyabérc magas fekvése és a sáncval befogott terület nagy kiterjedése alapján a késő bronzkorba soroljuk ezt az őskori telepet.

forrás: Dénes József-Novák Gyula: Őskori várak a Mátrában (Mátrai tanulmányok 1995)

Szőlőtermesztés

A vidék anyaköze az andezit és riolit vulkanikus eredetű, részben üledékes. Mindektől rendkívül kedvező a szőlőtermesztésre.

Az ezer méter magas Mátra kelet-nyugati irányban húzódó vonulata védi északról ezt a napfényben igen gazdag, de a tavaszi és kora őszi fagyhullámaival igen szélsőséges éghajlatú vidéket.

Az ültetvényekre jellemző a nagy lejtési szög, ami a napsugarak beesési szögéből adódóan pozitív hatást fejt ki a szőlő és a bor minőségére. A könnyebb művelhetőség érdekében teraszokat alakítottak ki.

A Mátra hegységet hajdan vulkáni erők emelték ki a tengerből, kőzete és a ráakódott üledéktalajok igen jók szőlőtermesztésre.

Talajai változatosak, köves váztalajok, pannonagyagon, márgán, löszön, andezit és riolittufán kialakult barna erdőtalajok, de előfordul humuszos homoktalaj is. A talajok többnyire mészből szegények, de előfordulnak mészből gazdagabb területek is.

A talaj kötött, de a vulkáni kőzetnek köszönhetően nagyon ásványos, ami nagyban hozzájárul a szőlő és a bor ízének és zamatának kialakításában.

Abasáron egy olyan XI. századi uralkodói központ épületei és településszerkezete maradt fenn, amelyeket német és lengyel területekeről ismerünk, Magyarországon azonban ilyen épségben máshol még nem került elő. Abasár mai központja azonosítható a Sámuel király korából származó településsel. Ezt két jelentős épület határolja. A délnyugati oldalon emelkedő magaslaton ma is szinte teljes épségben áll a nagyméretű, jelentős XI. századi részleteket őrző plébániatemplom. Bár a templomon csak részleges kutatás folyt, annyi megállapítható, hogy teljes tömege középkori. Az Árpád-korban legalább három periódusban épült fel, majd még a XVI. század elején is tovább díszítették és bővítették. A XI-XII. században feltehetően egy igen magas térarányú bazilika lehetett. A korai település északkeleti végén, egy másik magaslaton, a Bolt tetőn, az egykori királyi palota állt, amelyet még feltehetően a XI. században apátsággá alakítottak át. A palota egy több, legalább három periódusban kiépült, háromtraktusos téglalap alaprajzú épület volt, amelynek északkeleti végéhez egy belső pillérekkel tagolt, minden bizonnyal kétszintes körkápolna csatlakozott. Ezt a körkápolnát használhatta a későbbi apátság templomként, míg a palotaépület kolostorrá alakult. Feltételezhetően Aba Sámuel király Feldebrőről áthozott sírját a körtemplom földszintjén helyezhették el, esetleg abban a római szarkofágban, amelynek egy később kivésett oldallapját az újkorban a plébániatemplom nyugati kapuja fölé falazták be. Az apátság mellett, főleg az északi oldalon temető jött létre melynek sírjaiból néhányat az eddigi ásatások feltártak, más sírok még a Művelődési Ház építkezései során kerültek elő. E temető léte bizonyítja az épületcsoport egyházi használatát, illetve az írott forrásokban említett apátság ide lokalizálását.

Az államalapítás idején a honfoglaló magyar nemzetségből származó Aba Sámuel, aki női ágon Szent Istvánval is rokonságban állt Északkelet-Magyarország élére került. A királyi házzal való rokonságának köszönhetően Szent István halála és Péter király legyőzése után Sámuel megörökölhette Szent István koronáját és egész országát. Sámuel, Árpád-házi elődeihez hasonlóan maga is kiépítette saját uralkodói központjait, köztük Abasárt. Sámuel király bukásával azonban Abasár királyi központ szerepe örökre elveszett, helyette a későbbiekben az Aba nemzetség kultikus központjává vált, ahol a család tagjai nemzetségi monostort hoztak létre. Ebbe

áthozták királyi ősük földi maradványait is. Ennek a funkcióváltásnak köszönhető, hogy míg az Árpádok korai központjaiban, Székesfehérváron és Esztergomban a későbbi nagy építkezések jórész eltüntették az államalapítás kori épületek nyomait, Abasáron Sámuel király korának művei konzerválódtak, így ma is feltárható és bemutatható módon érzékeltetik az államalapítás korának uralkodói központjait. Sármonostor, Aba Sámuel király sírja és emlékhelye

Aba Sámuel a harmadik magyar király (uralkodott: 1041-1044) szoros szálakkal kötődik Abasár községhez. A magyar krónika tudósít róla, hogy meggyilkolása után, halála helyszínén eltemették, majd később kihantolták, és a csodálatos módon épségben maradt holttestet az általa alapított Sár monostorában temették el. A ma Abasár központjában fekvő Sár monostor romjainak régészeti kutatásai során kiderült, hogy az épület eredetileg udvarháznak épült egy centrális alaprajzú palotakápolnával, később azonban kolostorrá alakították, és szerzetesi intézményként a középkor végéig működött. Aba Sámuel sírját minden bizonnyal a kápolna ma még feltáratlan középpontjában helyezték el.

Szent Péter és Pál plébániatemplom

A plébániatemplom jellege: emelt helyen, szabadon álló, egyhajós, keletelt barokk, magjában középkori templom. A templom legkorábbi része a hajó középső szakasza, amelynek északi oldalán egy félköríves árkádív, tőle keletre egy nagyméretű félköríves ablak került elő a falkutatások során. Az épület déli fala a padlásterben megfigyelhető módon a párkánymagasságig az északival valószínűleg egykorú, szintén középkori eredetű. Az 1766-os canonica visitatio szerint a régi és szilárd templom közepén kőpilléreken állt egy torony. 1777-ben azt írják, hogy ősrégi toronyban a harangozás nagy zajjal járt, ezért a tornyot le akarták bontani, amit aztán 1783-ban meg is tettek. A leírás és a falmaradványok alapján a templom első periódusát egy centrális, négyzetes alaprajzú, három hajós, négy pilléres, középtornyos román kori csarnoktemplom volt, aminek valószínűleg oldalhomlokzataihoz (az északihoz biztosan) mellékterek, feltehetően apszisok csatlakoztak. Az épületből két oszlopfeje ismert: egy durván faragott geometrikus formájú és egy szalagdíszes román kori oszlopfeje, utóbbi az északi toronyfalba másodlagosan beépítve. Az épület három hajós szerkezetű templom lehetett. Az abasári templom első periódusának rekonstruálható szerkezete XI. század közepi keltezését valószínűsít, építése feltehetően Aba Sámuelhez köthető.

A középkor folyamán a templomot két periódusban bővítették ki. Először kelet felé hosszabbították meg. Az északi falon feltárt toldáson egy rézsűs bélletű, félköríves záradéku, román stílusú XII-XIII. századra keltezhető ablak került elő. Feltehetően ebben a periódusban épült fel a mai félköríves szentély, amit 1731-ben újjáépítettek és újraboltoztak. A második középkori bővítés a XV-XVI. század fordulójára keltezhető. A templomot ekkor nyugat felé hosszabbították meg. Feltehetően ekkor épült fel a mai nyugati torony is. Eredeti gótikus oromfala a torony két oldalán a padlásterben ma is látható. Déli oldalon, a feltételezhetően eredetileg itt is meglévő árkádív befalazásában egy későgótikus kaput is elhelyeztek. Ekkor tehát már valószínűleg nem voltak meg a feltételezett oldalapszisek, a templom egykori centrális alaprajzára már csak a középtorony utalhatott. A templomot kőből épült temetőkerítés vette körül.

A templom 1783-ban veszítette el középkori formáját, amikor középtornyát lebontották, hosszát beboltozták, új, nyugati karzatot és barokk nyugati homlokzatot alakítottak ki számára.

forrás: Buzás Gergely

[illegible]

A „Pétermály” kápolna maradványai

Abasár északkeleti részén, a Sár-hegy lábánál, a Bene-patak mellett, a Petermál nevű dűlő, egy 11-16. század között élő falu helye, ma az önkormányzat kezelésében álló, nagyrészt beépítetlen terület. Itt állnak a középkori település templomának romjai, a közelében pedig egy 18. századi malomépület.

A nagyobb méretű sírbolttal ellátott épület teraszon állt, amelynek déli része újabb időkben leszakadt. Ezért csak a kápolna északi végéből maradt meg néhány falmaradvány, részben a faragott andezit kőből való (solymosi, sári kő).

Szent Anna kápolna

A kápolnát 1768 körül alapították.

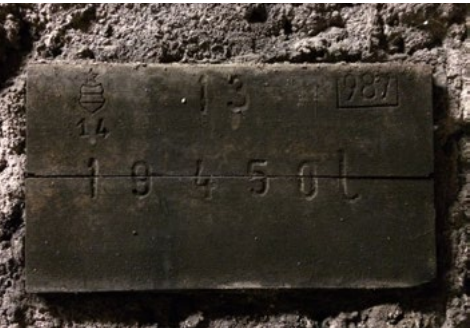
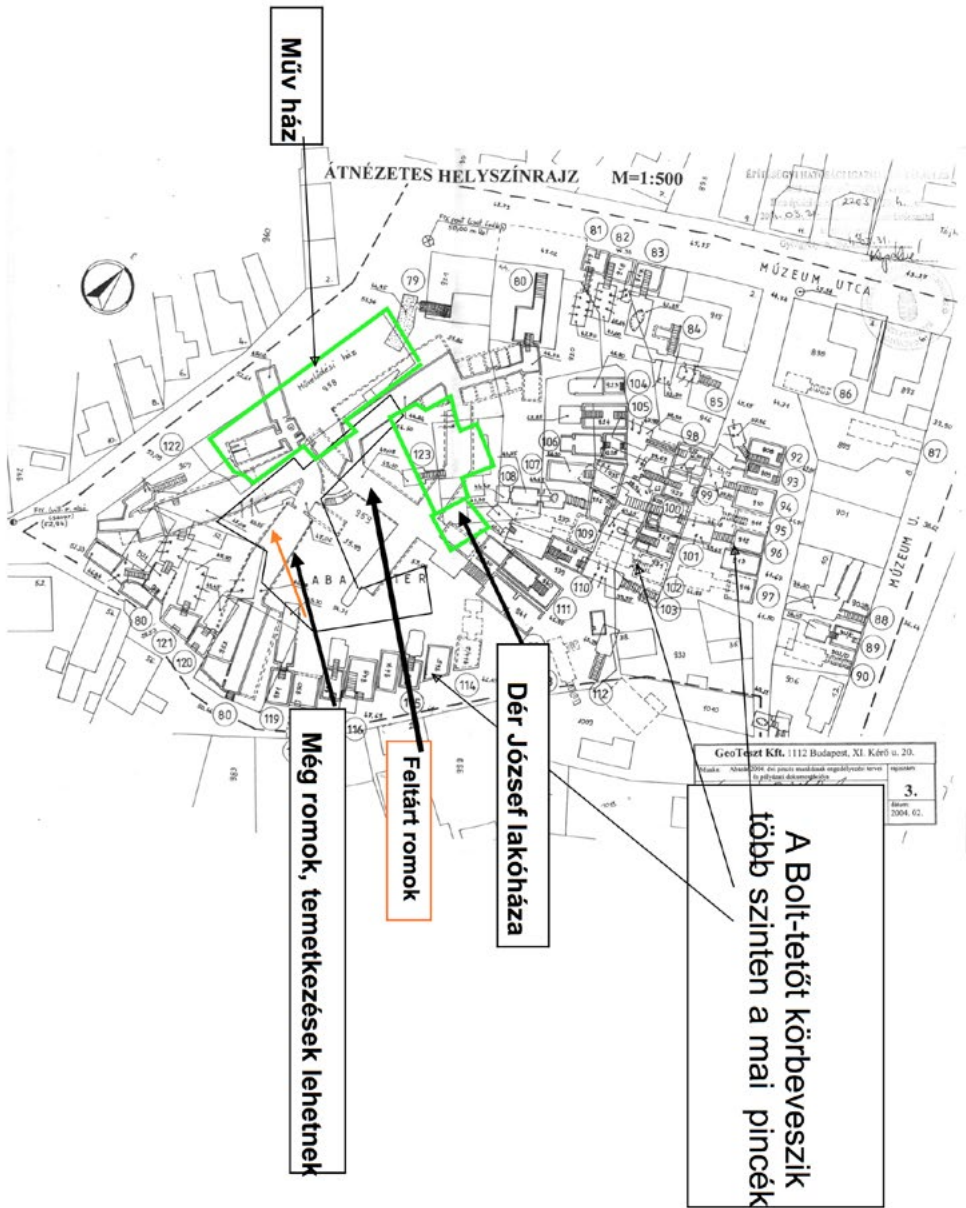
Kisméretű, félköríves záródású barokk kápolna, kis homlokzattoronnyal. Nem keletelt: észak-déli irányban áll. A Sárhegy terasszerűen Abasár felé terjedő délkeleti lejtőn, külön dombon szabadon áll. Fehérre meszelt falai farkasmályi terméskőből épültek.

Szent János kápolna

Bolt-tető alatti pincevilág

Pincesor

A sziklába vágott borospincék egyik csoportja a falu közepén (a Pincék során és a Bolt-tetőn), a másik a település délnyugati részén (a Kővágón) helyezkedik el. A szőlőkben nincsenek pincék.

Jellemző Abasárra a magántulajdonban lévő kutak korai használata, a XIX. század végén már csak két közkútra emlékeznek (Király és Vögyi kút).

Kővágói pincesor

Népi építkezés – A lakóházak uralkodó típusa a nyeregtetős, szarufás-torokgerendás, három osztatú, észak-magyar ház. A múlt század elejéig általános volt a mestergerenda, melyet gyakran boldoganyával támasztottak alá. A lakóházak anyagát illetően első adatok „föld ház”-ról emlékeznek meg, mely szegény ember háza volt. A tehetősebbek háza talpfára és oszlopok közé épített „rovas”-sal, tehát boronafallal épült. Mind a sárfalkészítés kezdetlegesebb módja, mind a boronafalas szerkezet a XIX. sz. folyamán eltűnt és átadta a helyét részben a vályogfalnak, részben a gerendavázis sövényfalnak („fonott ház”, „fonás ház”). A Kővágónak nevezett bányában fejtett követ már emberemlékezeten túl is falazásra használták, sárral kötve. A téglát csak 1957 óta. Szalmával és náddal fedett tető kevés maradt fenn, számos ház volt zsindellyel fedve, ami már 1743-ból ismeretes.

Gazdasági épületek – A hegyvidéki nyomtató-, cséplő csűrök hiányzanak és az istálló tüzelős formája is ismeretlen. Az istállónak mind az önállóan elhelyezett, mind a házzal egy fedél alá épített formája előfordul.

Abasári malmok – Forgács malom

A Bene-patak mentén az első vízimalmok létezésére utaló jelek 1301-ből valók. A vidéken élő földesurak oklevele a Bene-patakon egész malomsorról tesz említést. Ezek mindegyikére jellemző, hogy a patakkal párhuzamos mesterségesen kialakított csatorna, a malomárok mellé épültek. Nyomai napjainkban is megtalálhatók. Abasáron épült malmok mindegyikére a felülcsapós vízkerék volt a jellemző a gyorsfolyású Bene-patak adottságainak köszönhetően. A lakóház és az malom épület minden abasári malomnál összetartozott. Az abasári molnárak szinte egytől egyig földet műveltek, szőlőt termesztettek, a malomhoz tartozó területen pedig gazdag gyümölcsöst és konyhakertet alakítottak ki. A XIX. századtól a XX. századig 36 molnár (malom tulajdonos található) Abasár településen.

Abasár

Karakterhatározó

Abasáron az utolsó malmok és vízimolnárok:

Fehér Pintér István molnár malma

(Felső malom)

1771-ben épült, 1950-ig működött. A teljes malomfelszerelést elszállították Gyöngyösre. A malom épülete átalakítva látható (garázs, raktár). Az épület kéménye még az eredeti.

Fehér Pintér József molnár malma

1729-ben épült. A néphagyomány szerint a saári barátok lakhelyének tartott Petermány (Petermál) falmaradványa köveiből épült a Pintér-malom.

Forgács Géza molnár malma

A két vízkerékkel működő malmot 1938-ban átalakították. Ezek után még villanymotorral működött a malom, ahol az az idős molnár még az 1960-as években is vállalt munkát. Az épület átalakítva (garázs, raktárként) funkcionál.

Özv. Molnár Jánosné malma

1750-es években épült malom. 1909-ben megvásárolta Molnár János molnár (Félkezű-molnár). Fiúk, Molnár János, akik Abasár utolsó molnára, vezette a malmot 1951-ig. Épületrész maradt.

Tóth Pál malma

Uradalmi épület volt 1886-ig. Ekkor Tóth István, aki addig bérlő volt, megvásárolta. 1908-tól Tóth Mihály megörökölte. 1929-től Tóth Pál tulajdonos. A malmot 2 vízkerék hajtotta, 1953-ban bezárták. Épületében pálinkafőzde működött, 1980-as években lebontották.

Pélyi János malma

Az épület helyén kert van.

Grüszner Salamon malma

1886-ban vásárolta meg névadója a csertöröként és kallóként üzemeltetett malmot. A kallózás úgy történt, hogy állati szőrt, gyapjút nedves állapotban hossz és szélesség irányban nyomkodják, ami következtében a gyapjúsálak összekuszálódnak, egymásba kapaszkodnak, és összefüggő felületet alkotnak. Szövés és fonás nélkül különösen tömör és erős szövetet, posztót lehet készíteni. A tulajdonos igen tehetős volt, az emberek szerint ezt a malmot, „emlékként” vásárolta meg. 1934-ben megszűnt a malom vízhasználata.

Pocsai malom (daráló)

Szekrényes malom

Sinkalovics malom

volt az abasári malomszer utolsó három állomása. Mindhárom malom a falun kívül volt, de a Bene-patak (Malom-patak) mentén. Az épületeket lebontották, a területet kertnek használták. Ma a Visonta Bányaüzem meddőhányója van rajta.

A település

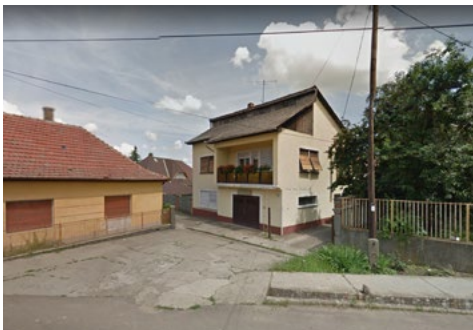
Abasár a Sárhegy déli lábánál, a Bene és a Dulinka patakok mentén elterülő halmazos falu, nyugati részén újabb, utcás teleppel.

A falu a XVIII.században és a XIX. század folyamán ólaskertes település volt. Bár a „kerthelyek” betelepülése lakóházakkal már a XVIII.században megindul, a kertes települési forma utolsó nyomai csak 1910 körül tűnnek el. Az utolsó kertek a falu déli és keleti részén terültek le. 1920 után csak a foghíjas telkeken építkeztek, de később a „Fakszos házak”, majd 1945 után az Új telep a falu nyugati részén, a Kővágón épült.

A falu magjára a táblatelek jellemző, a szélekre a szalagtelek. A kétbeltelkes települési mód emlékét őrzi a táblatelek gyakori táblás elrendezése, de a soros udvar sem ritka rendszerint egyetlen lakóházzal.

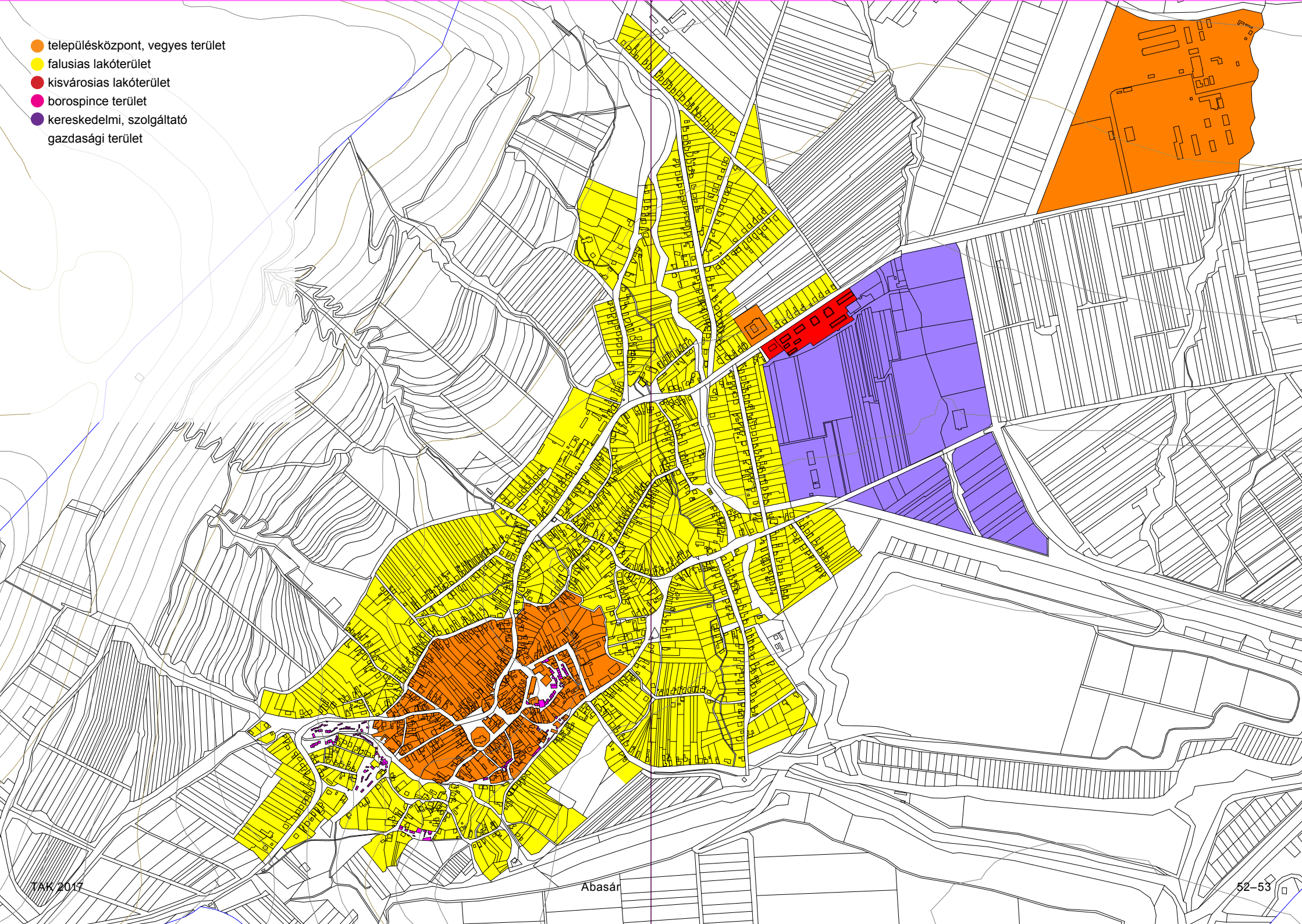
A jellegzetes körkörös utcahálózathoz köszönhetően a köríves utcák találkozásánál kialakuló csomópontokban egyedi funkciójú, hangulatú teresedések alakultak ki.

Településképi szempontból meghatározó
területek Abasáron

- településközpont, vegyes terület
- falusias lakóterület
- kisvárosias lakóterület
- borospince terület
- kereskedelmi, szolgáltató
gazdasági terület

Általános építészeti
útmutató

Abasár jellegzetes körkörös utcaszerkezetének köszönhetően igen változatos beépítési képet mutat. Az utcavonalra kitolt épület elhelyezéstől, az egy-két méteres előkerttel rendelkező házakon át, a normál 5 méteres előkertekig szinte mindenféle beépítési mód előfordul a településen. Az utcakanyarulatokban és útsatlakozásoknál valahol épület, valahol előkert, valahol pedig kert jelenik meg utcavonalon. Tovább árnyalják a képet a településközpontban kialakult, Abasárra jellegzetes pincesorok, mezőgazdasági épületek is.

A köpontból kifelé haladva a kertek nagysága növekszik, ezáltal a telekek beépítése is lazább, több lehetőséget nyújt.

Minden egyes telek esetében a téri helyzetből, az épületek szituációjából adódó épület elhelyezés javasolt. Általánosságban célszerű a kilakult állapotnak megfelelő beépítés választása.

A beépítési módra vonatkozó szabályozás a külső területeken elképzelhető, de a településközpontban nem lenne alkalmas az egyedi helyzetek kezelésére, és a településre jellemző változatos utcaképet is befolyásolhatja.

Terepalakítás

Tömegalakítás, épületmagasság

A telkek nagy része hegyoldalon, lejtős terepen helyezkedik el, ezért a terepalakítás jelentős kérdés.

A hegyre felfutó utcák esetében a keskeny szalagtelek a lejtés irányára merőlegesek, ennek következtében a kis traktus szélességű épületek illeszkednek a terepre.

Viszont a szintvonallal párhuzamosan futó utcáknál a telkek lejtése számottevő. Ezeknél a telkeknél az épületet célszerű a terepre ültetve, a lejtésnek megfelelő szinttőlással tervezni. A telkeknek feltöltése, egy szintbe hozása nem megengedett.

Tömegalakítás, épületmagasság

A település jellemzően heterogén képet mutat. A hosszú évek során kialakult utcaképben éppúgy megtalálhatóak a hagyományos tornácos házak, a sátozottetős "kockaházak", mint az újonnan épült kétszintes lakóépületek.

Az egyszintes épületekkel harmonikusabb a kép, de nem indokolt az egyszintben történő korlátozásuk, sem a településközponti, sem a külső lakóterületeken.

A kialakult állapothoz, a szomszédos épületek magasságaihoz javasolt illeszkedni.

A változatos utcaképnek megfelelően utcával párhuzamos és rá merőleges hagyományos nyeregtető, oromfalas vagy kontyolt kialakítással, továbbá a "kockaházakra" jellemző sátoztető egyaránt előforduló tetőforma. Elsősorban hagyományos egyszerű tetőformák alkalmazása javasolt. A széles traktusú épületek fedése esetében a tető tagolása indokolt lehet. A tető hajlásának a kialakult állapothoz igazodó, jellemzően 35-45 fok közötti tetőhajlást célszerű választani.

A településre jellemző, elsősorban a pinceelők egyedi karakterét adó látszó vöröskő felületek megtartása, használata javasolt, közös érdek. A pincéknél és gazdasági épületeknél gyakori a téglá megjelenése is. Az energetikai előírásoknak megfelelően idővel elkerülhetetlen az lakóépületek hőszigetelése, így azoknál ezen természetes anyagok használata kérdéses. Amennyiben a pénzügyi lehetőségek megengedik, réteges falszerkezet kialakítására van lehetőség, a hőszigetelés előtt látszó kő vagy téglá homlokazti réteggel. Ha nincs rá mód, akkor a természetes kő és/ vagy a téglá felületek a pincék mellett például tömör kerítések formájában illetve melléképületek falszerkezeteként jelenhetnek meg. Ezen építőanyagok forrásai az idők során megszűntek, ezért célszerű bontásból szerzett anyagokkal dolgozni..

A hagyományos fa szerkezetű nyílászárók megtartása, használata javasolt, a légzárás és hőszigetelő képesség javításával. Igény esetén megfelelő kialakítással keskeny profilok alkalmazása mellett is lehet hőszigetelő üvegtáblát beépíteni. Kerülendő a műanyag szerkezetű nyílászárók és az üvegre ragasztott, osztást imitáló lécek használata.

Abasáron az áttört kerítések mellett jellegzetes a tömör kő illetve téglakerítések használata is. Megtalálható mellvéd illetve két méter körüli magassággal is, és igény szerint alkalmazható. Az áttört és tömör kerítésfelületek váltakozása tovább gazdagítja a település változatos utcaképét. A XIX. század végén még sok volt a kerítetlen udvar ("szabados porta"), de legalább száz éves hagyománya van a helyben bányászott, vöröses színű kőből faragott kapuoszlopnak is. Az ólaskertek kerítéséről ("garágya") már 1744-ből van tudomásunk.

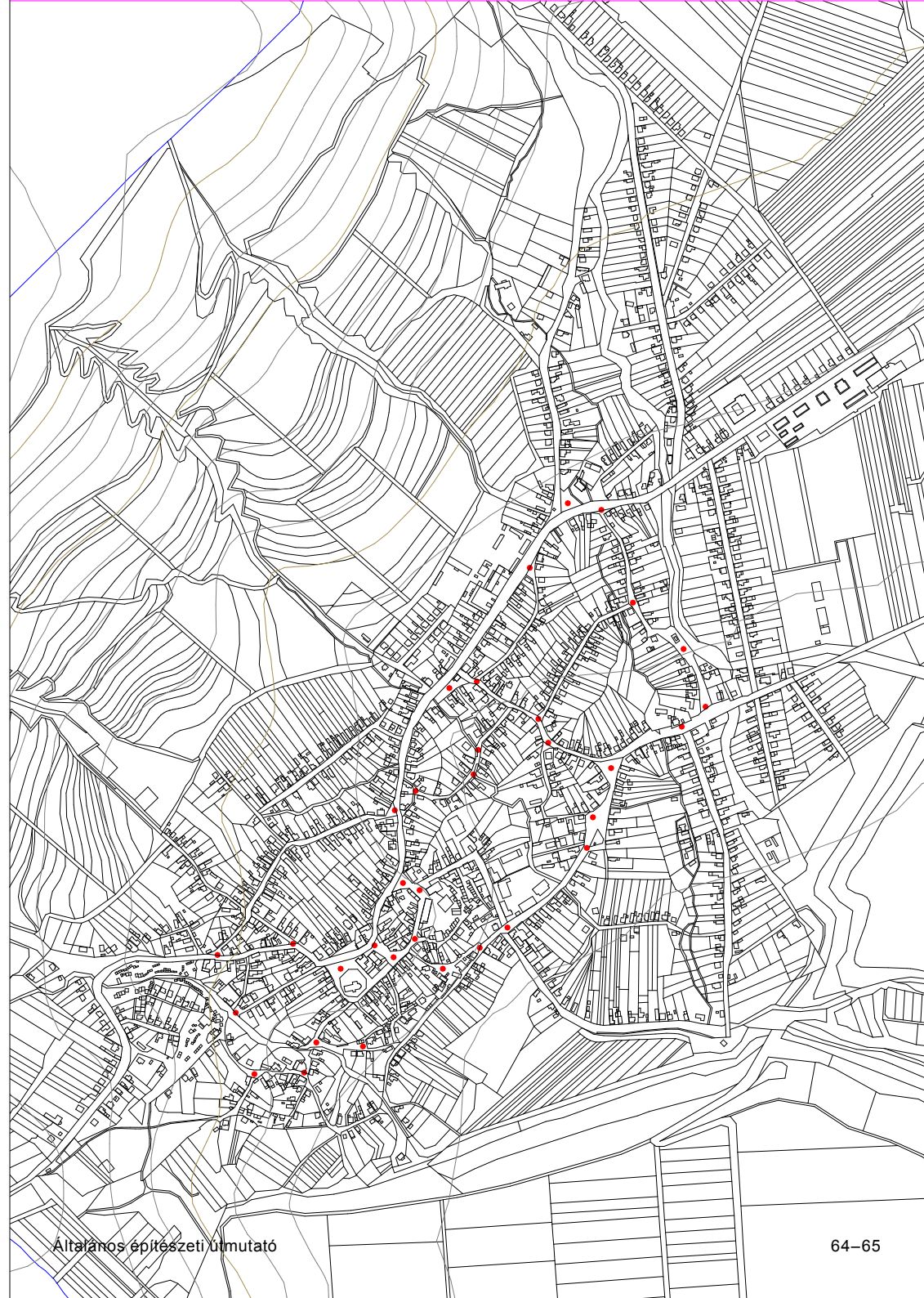

Utcák, terek

A harmonikus összkép elérése érdekében a heterogén épületállomány kiegészítéseként rendezett, egységes megjelenésű utak kialakítása javasolt, a helyi identitást erősítő információs elemekkel, egységes utcabútorokkal. A jellegzetes körkörös utcahálózat csomópontjaiban viszont egyedi karakterű terek létrehozására van lehetőség, amelyek a település közösségi életének fejlesztésében jelentős szerepet kapnának.

Az Abasárra jellemző szűk utcák bur-

kolatait javasolt a jövőben átértékelni, funkcionálisan átgondolni, anyaghasználatban leegyszerűsíteni. A kis forgalmú utcákban megfontolandó a rossz állapotú, már-már használhatatlan járdafelületek megszüntetése, a pincesorok tetejére felfutó zöldfelületekkel, fűvesítéssel történő helyettesítése. Kis mértékű, funkcionális beavatkozásokkal, az aszfaltozott, egysáv szélességű útfelület vegyesforgalmú használatával már kedvező hatás érhető el.

Fejlesztések – Mátra projektek

A településképet jelentősen befolyásolják az önkormányzati fejlesztések is, amelyek elsősorban pályázati forrásokból valósulhatnak meg.

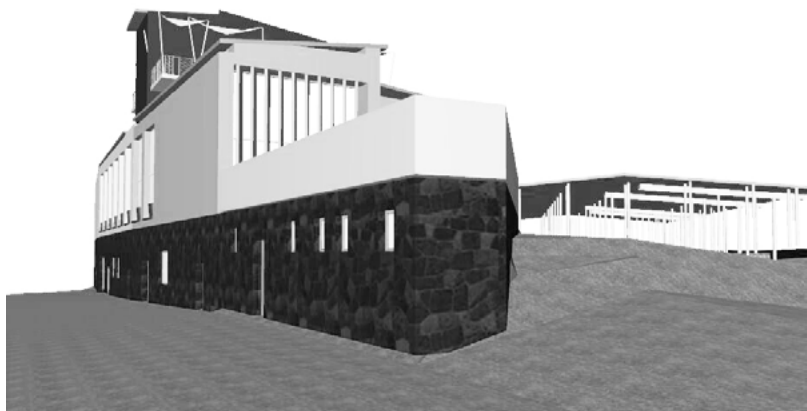
A közterületeket (utcákat, tereket) érintő beavatkozások mellett a helyi értékekre épülő fejlesztésekre van lehetőség.

Ennek megfelelően a közeljövőben többek között a Bolt-tetői ásatások és az azzal összefüggő művelődési ház és környezetének rendezésére, a tér alatti pincék turisztikai hasznosítására és a Szent Anna kápolna és a Kőtenger között temetikus útvonal kialakítására kerülhet sor.

Aba Sámuel történelmi park és látogatóközpont

Abasár történelmi emlékei közül az egykori palota, illetve apátság épülete teljes egészében feltárható. A jelentős, rekonstruálható falmaradványok és az itt feltételezhető királysír a teljes feltárás után egy védőépületben mutatható be. Közvetlenül mellette áll Abasár Község Önkormányzatának tulajdonában lévő Művelődési Ház épülete, amely a romok védőépületével összekapcsolva egy korszerű interaktív – foglalkoztató látogatóközponttá fejlődne és a XXI. század legmodernebb eszközeivel vinné vissza a látogatót a magyar államalapítás korába, élményt adó és hiteles módon.

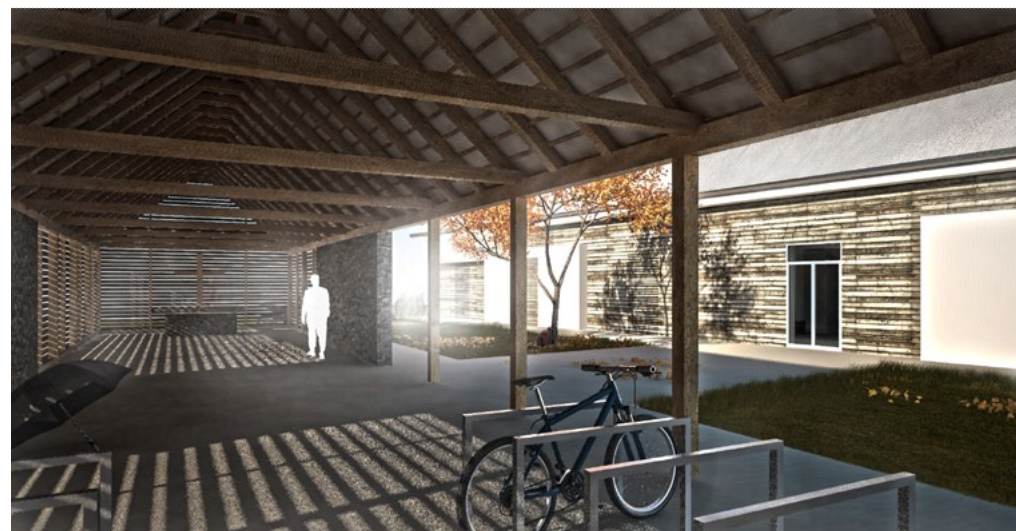
Rekonstrukciók, enteriőrök, makettek, térhatású mozi, animációs filmek segítségével bemutatná az Államalapítás, Sámuel király és az Aba nemzetség történetét. Az épület helyet adhat koncerteknek, színi előadásoknak, konferenciáknak, diákfoglalkozásoknak, étteremnek és borozónak, amely utóbbi összekapcsolható a domb alatti sziklába vájt borospince-rendszerrel. Ezek a vendéglátó funkciók élővé és gazdaságilag is fenntarthatóvá teszik egy történelmi központ működését a „Királyi Borok” és pince társaságába

Zarándokszállás és középkori településtörténeti bemutatópark

Abasár aktív résztvevője, illetve kiemelten fontos helyszíne a Közép-Európa „Mária út” zarándok útvonalnak és szeretne teret adni egyházi kulturális értékeinek bemutatásának, valamint hozzájárulni a vallás turisztikai helyszíneinek fenntartásához. A zarándokház és a fedett-nyitott szín épületei, valamint a fejlesztésben itt megépítendő középkori skanzen gyalogosan a Vörösmarty út felől, a nagy-Patakon létesítendő gyalogos átjárón keresztül, valamint a Dobó utca felől, illetve különböző turista - és zarándok útvonalakon keresztül, autóval a Dobó utca felől közelíthető majd meg. A telek jelenleg beépítetlen, határvonalai bővelkednek természeti értékekben úgy, mint a nagy-Patak és a Gyöngyösi Sár

hegy Természetvédelmi terület erdős fennsíkokkal szabdaltsága. Az épületek kissé aszimmetrikusan egymástól eltolva egy udvart fognak közre, amely fontos helyszíne lehet különböző szabadtéri kulturális programoknak, rendezvényeknek. Az államalapítás időszakától a késő Közép korig lévő életközösségek lakhelyeit és életét lenne hivatott transzparens módon bemutatni ez a fejlesztés, melyet naponta az aktív történelmi - szakrális és természeti turizmust kedvelő látogatók tudnának igénybe venni. A zarándok szállás modern, letisztult formában szolgálná azon látogatók igényét, akik a térség középkori történelmi élményeit kívánnák jobban megismerni, bebarangolni.

Turisztikai szempontból a térség számára nagy jelentőséggel bír az Abasár határában található Tekeres Vadaskert. A 300 hektáron elterülő parkban vadgazdálkodás és vadászati turizmus folyik. Itt a Mátra teljes vadállománya megtekinthető, a látogatókat akár vadetetésre is elviszik. Lehetőség van részt venni a Mátra Szafarin, valamint vadászni is lehet. Évtizedes mértékben mérhető gazdálkodása, a vadnevelő és vadgazdálkodási tevékenysége eredményeként, szakemberek által előkészített, magas színvonalon megszervezett vadászati lehetőséggel várja a turistákat. Lehetőség van les-, cserkeléses vadászatra, vaddisznó hajtó vadászatra, és rigli vadászatra. Kezdő és gyakorlott vadászok számára egyaránt

kínál lehetőségeket a vadaspark. Közösségi élményekkel gazdagodó, elégedett visszajáró turistákkal büszkélkedhet a Tekeres Vadaspark. A területek és a településen lévő természeti, történelmi és kulturális értékek még könnyebb megközelíthetősége érdekében kerékpárosút és gyalogosút kialakítása lenne szükséges. A Sár-hegy irányából a Bükki Nemzeti Park által kialakított tematikus úthoz csatlakozva, elérhetővé válhatnának a Mátrát átszelő terepkerékpáros útvonalak. Az országos kerékpár túra útvonalhoz csatlakozva Abasáron keresztül elérhetővé válnak a Dél-Mátra települései és Eger, közben megtekinthetővé válik Abasár Kőtengere is.

Melléklet – Jó példák

Náchazel Architekti - Orchard house

Lakó épület felújítás

Álmosdi Árpád - Szolnok, Tabán

Új építésű lakóépület a helyi arányrendszerek és hagyományok figyelembevételével

Kateszteri _Aires Mateus - House in Time Casa No Tempo

Új mezőgazdasági, vagy ipari épület építése
tájba illesztve

Peter Zumthor - Fürdő, Vals

Település szélén vagy zöld övezetben elhelyezett
közintézmény

Lukas Mayr - Atelier Kitchen Haidacher

Melléképület felújítás átalakítás

PYO Arquitectos - Casa Tmolo

Új építésű lakóépület helyi építőanyagokból

Thomas Kröger - Landhaus

Meglévő gazdasági épületek átalakítás, felújítása

Gereben Péter, Marián Balázs - Almagyar Érseki borterasz

Igényes, egyszerű falusi turisztikai hely

Sportpályák és zöldfelületek kialakítása - jó példák

Zöldfelület kialakítása - jó példák

Ajtók - jó példák

Ablakok - jó példák

Impresszum

Abasár Község Település Arculati
Kézikönyve Egerben az Arkt Építész Stúdió
gondozásában jelent meg.

Abasár Község Önkormányzata
3261 Abasár, Fő tér 1.
www.abasar.hu
Polgármester: Dr. Lénártné Benei Anikó
polgarmester@abasar.hu
0036 37 560400

Települési főépítész: Fábián Gábor
fabian.arkt@gmail.com

Kivitelezés:
Arkt Építész Stúdió
3300 Eger, Gárdonyi kert 5.
www.arkt.hu

Szerkesztette: Fábián Gábor
Szöveg: Fábián Gábor
Fényképek forrása: saját, a helyiek gyűjtése,
Kazsu Attila fotói és internetről vett fotók
Grafikai tervezés: Fábián Gábor
Munkatársak: Gergelyi Erna, Juhász Péter,
Szabóné Jánossy Kinga,

Abasár, 2017.